

<https://doi.org/10.59546/18290744-2024.1-3-84>

ՌՈԶԱ ԱԲՐԱԿԱՄՅԱՆ

ԵՊՀ քրեական իրավունքի ամբիոնի դասախոս, ասպիրանտ

ROZA ABRAHAMYAN

Lecturer at the Chair of Criminal Law of YSU, PhD student

РОЗА АБРААМЯН

Преподаватель кафедры уголовного права ЕГУ, аспирант

**ՊԱՏԻԺՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՏԱՐԲԵՐԱԿՄԱՆ ԵՎ
ԱՆՀԱՏԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԻ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԸ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԿԱՌՈՒՑԱԿԱՐԳԻ
ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ**

**ISSUES OF ENSURING THE PRINCIPLES OF DIFFERENTIATION AND
INDIVIDUALIZATION OF EXECUTION OF PUNISHMENTS IN THE
CONTEXT OF THE STRUCTURE OF LEGAL REGULATION**

**ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРИНЦИПОВ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ И
ИНДИВИДУАЛИЗАЦИИ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЙ В КОНТЕКСТЕ
СТРУКТУРЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ**

Ներածություն

Սույն հոդվածում փորձ է արվել բացահայտել քրեակատարողական սկզբունքների կենսագործման իրավական երաշխիքը՝ որպես պատիժների կատարման տարբերակման և անհատականացման սկզբունքների կենսագործման կարևորագույն իրավական երաշխիք: Նշենք, որ քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքների կենսագործման և դրա երաշխիքների հասկացության մասին ճիշտ, իսկ համակարգի մասին հիմնավորված պատկերացում կազմելու համար անհրաժեշտ է ելնել ոչ թե քրեակատարողական իրավունքի տեսության ճյուղային, պոզիտիվիստական մոտեցումների շրջանակից, այլ դիմել իրավունքի տեսության որպես հիմնարար գիտության օգնությանը: Այսպիսի հետազոտություն իրականացնելու համար պետք է ներկայացնել առաջին հերթին՝ իրավական սկզբունքների տեղն ու դերն իրավական կարգավորման համակարգում, և երկրորդ՝ քրեակատարողական իրավական սկզբունք-նորմերը դիտարկել իրավունքի՝ որպես հասարակական հարաբերությունների կարգավորիչի համակարգային դրսևորումների շրջանակներում:

Ուսումնասիրության նման ուղղությունը հնարավորություն է տալիս ամբողջական պատ-

կերացում կազմելու քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքների և պատիժների կատարման տարբերակման ու անհատականացման սկզբունքների կենսագործման և դրա երաշխիքների ամբողջական շրջանակի վերաբերյալ:

Հիմնական հետազոտություն

Իրավունքն իրավաբանական կամ լայն իմաստով իրավահասկացողության տեսանկյունից տարբերվում է օրենսդրությունից: Ըստ Վ. Ս. Ներսեսյանցի՝ «Իրավաբանական իրավահասկացողության համար իրավունքը հասարակ կամայական և սուբյեկտիվ իշխանական կարգադրագիր չէ, այլ օբյեկտիվ և ինքնուրույն, իր սեփական բնույթով (օրենսդրի կամքից չկախված), իր էությունը և յուրահատկությամբ. մի խոսքով, իր սկզբունքով ինչ որ երևույթ»¹: Իրավունքը, լինելով որպես օբյեկտիվ էություն կամ գաղափար կամ գերսկզբունք, իր սոցիալ-իրավական գործառույթներն արդյունավետ իրականացնելու համար կարիք ունի կենսագործման: Այն որպես մարդու և հասարակության բնույթով պայմանավորված սոցիալական կարգավորիչ, անցնում է կենսագործման բարդ և միասնական կառուցակարգով, որի առաջին բաղադրատարրն իրավունքի պահանջների վերածումն է օրենսդրության, այդ պահանջներին իրավաստեղծագործության միջոցով պետապաշտոնական նորմատիվ ձև տալով:

Իրավունքին կամ նրա պահանջներին ձև տալու, դրանք ամրագրում ունեցող իրավական նորմերի վերածելու գործընթացը բավականին բարդ, հետազոտական բնույթ ունեցող գործունեություն է և պատահական չէ, որ որոշ տեսաբաններ այն անվանում են «իրավունքի որոնում»: Օրինակ՝ Վ. Վ. Լազարևի կարծիքով՝ «... իրավունքի որոնումը, կարելի է մեկնաբանել դրականության դիրքերից, իրավունքի նշանակություն տալով իշխանական այն որոշմանը, որը ձևավորվում է օրենսդիր գործունեության սահմանված ընթացակարգերին հետևելու գործընթացում: Սակայն օրենսդրի իրավակենսագործող գործունեության քննարկման համար մեծ հնարավորություններ են բացվում, եթե իրավունքը դիտարկվում է որպես երևույթ, որը գոյություն ունի մինչև օրինաստեղծագործությունը և դրանից դուրս: Օրենսդիրն այդ դեպքում որոնում է իրավունքը, հետևում է դրան՝ ձևակերպելով օրենքի նորմերը»²: Վ. Վ. Լազարևի այս մոտեցման լույսի տակ «հայտնաբերված» իրավունքի առաջին բովանդակային դրսևորումը համարվում են իրավական սկզբունքները՝ ըստ կարգավորման ոլորտների՝ համընդհանուր (համաիրավական), ճյուղային, միջճյուղային, առանձին իրավական ինստիտուտների: Այս մոտեցումն իրավունքի տեսության մեջ անվիճելի հիմնադրույթ է, ինչը հաստատվում է «իրավունքի սկզբունք» հասկացության ընդհանուր տեսական³ և քրեակատարողական ճյուղային բնորոշումներով (սահմանումներով)⁴:

Իրավունքի տեսաբաններից Վ. Ի. Գոյմանն «իրավունքի սկզբունքներ» հասկացությունը բնորոշում է հետևյալ կերպ. «Իրավունքի սկզբունքները համապարտադիր ելակետային նոր-

¹ Օրենքականության համար «ինչ է իրավունքը» հարցը գոյություն չունի, քանի որ «իրավունքն արդեն պաշտոնապես տրված, գործող, պոզիտիվ իրավունքն է: Լեգիզմն այստեղ չունի հիմնախնդիր, նա ունի միայն դժվարություններ բնորոշելու (սահմանելու) այն, ինչն արդեն կա» (տե՛ս Нерсесянц В.С. Философия права. М., Издательская группа ИНФРА.М-Норма, 1997, էջ 32-35):

² Տե՛ս Лазарев В. В., Действие права /Проблемы теории государства и права. /Под. ред. В.С. Нерсесянца, М., 2002, էջ 419-420:

³ Տե՛ս Теория государства и права. Под ред. В. М. Корельского и В. Д. Перевалова. М., Издательская группа ИНФРА. М-НОРМА, 1997, էջ 237; Теория государства и права. Под ред. Р.А. Ромашова. СПб., Издательство Р. Асланова „Юридический центр Пресс“, 2005, էջ 189; Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах. Под ред. М. Н. Марченко. Том 2. Теория права. М., Издательство „Зерцало“, 1998, էջ 22 և այլն:

⁴ Տե՛ս Чубраков С. В., Проблема принципов в уголовно-исполнительном праве: история и современность /под ред. В.А. Уткина. – Томск: Издательский Дом ТГУ, 2015, էջ 6-26:

մատիվ իրավական դրույթներ են, որոնք աչքի են ընկնում համընդհանրությամբ, ընդհանուր նշանակությամբ, բարձրագույն իմպերատիվությամբ, որոշում են իրավական կարգավորման բովանդակությունը և չափանիշ են իրավունքով կարգավորվող հարաբերությունների մասնակիցների վարքագծի և գործունեության իրավաչափության համար»⁵:

Եթե իրավունքի տեսության այս հիմնադրույթները տեղայնացնենք քրեակատարողական իրավակարգավորման համակարգում, ապա կարող ենք ասել, որ քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքներն իրավունքի այդ ճյուղի կարգավորման առարկայի (ոլորտի) տիրույթում հայտնաբերված իրավունքի առաջնային, ելակետային նշանակություն ունեցող իրավական գաղափարներ (դրույթներ) են, որոնք ճյուղային կարգավորման նորմատիվային համակարգում ունեն ընդհանուր նշանակություն, պարտադիրություն, բարձրագույն իմպերատիվություն, իսկ սկզբունք չհամարվող մնացած իրավադրույթները բխում են սկզբունքներից, կոնկրետացնում ու մանրամասնում են դրանք:

Քրեակատարողական իրավունքի և ընդհանրապես բոլոր իրավական սկզբունքները, լինելով ղեկավար և ելակետային գաղափարներ, կարիք ունեն կենսագործման, այսինքն՝ բավական չէ որոնել և հայտնագործել պատիժների կատարման տարբերակման և անհատականացման սկզբունքներն իրենց նորմատիվ բովանդակությամբ հանդերձ, անհրաժեշտ է նաև այդ գաղափարներից բխող պահանջները բոլոր առումներով ու կողմերով արտահայտել, արտացոլել, ներդնել իրավական կարգավորման ինչպես նորմատիվային դրույթների համակցության մեջ, որպեսզի իրավական ղեկավար գաղափարը (սկզբունքը) նախ վերածվի իրավական մանրամասնող նորմերի, այնուհետև՝ դրանց իրականացմամբ՝ դառնա հասարակական պրակտիկա: Քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքների այս առումը ենթադրում է հատուկ պետապաշտոնական գործունեություն և կարիք ունի բազում երաշխիքների:

Այժմ փորձենք քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքների որպես ղեկավար գաղափարների կենսագործման երաշխիքները դիտարկել իրավունքի համակարգային դրսևորումների տեսական մոտեցումներում:

Իրավունքը կամ իրավական կարգավորումը որպես համակարգային կազմավորում դիտարկվում է բազմաթիվ տեսանկյուններից⁶: Իրավունքի (ներառյալ քրեակատարողական), որպես հասարակական հարաբերությունների կարգավորման յուրահատուկ համակարգի համար սույն հետազոտության խնդիրներով պայմանավորված, կարևոր նշանակություն ունեն իրավունքը որպես ներպետական և միջազգային ենթահամակարգերի ամբողջություն, իրավունքը որպես «իրավական կարգավորման կառուցակարգային համակարգ», «իրավունքի կենսագործման համակարգային կառուցակարգ» հայեցակարգերը:

Իրավունքի ներպետական և վերպետական ենթահամակարգային տարրերի (իրավունքների) միասնական ամբողջության համակարգային կառուցվածքից և, հատկապես այդ երկու տարրերի փոխհարաբերակցության մեջ միջազգային իրավունքի առաջնայնության սկզբունքից բխում է, որ ներպետական նորմերը (ներառյալ ընդհանուր և ճյուղային սկզբունքները) կարող են ունենալ կամ ունեն միջազգային իրավական կարգավորում, ինչն իր հերթին երաշխիք

⁵ Տե՛ս *Гойман В. И.*, Право в системе нормативного регулирования.- В кн. Общая теория права и государства. Под ред д. В.В. Лазарева. М., Юристъ, 2005, էջ 134-135:

⁶ Տե՛ս *Скакун О.Ф.*, Теория государства и права (энциклопедический курс): Учебник. Харьков: Эспада, 2005, էջ 276-278; Теория государства и права. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. М., Издательская группа ИНФРА. М-НОРМА, 1997, էջ 217-232; Общая теория права и государства. Под ред. В.В. Лазарева. М., Юристъ, 2005, էջ 133-134; Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах. Под ред. М.Н. Марченко. Том 2. Теория права. М., Издательство „Зерцало“, 1998, էջ 16:

է, որ համապատասխան իրավական գաղափար-սկզբունքը կկենսագործվի ներպետական իրավական համակարգում՝ դրա նորմատիվային, ինստիտուտային, իրավագիտակցական բաղադրատարրերում: Ասվածից բխում է, որ **քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքներին մասնավորապես նաև պատիժների կատարման տարբերակմանն ու անհատականացմանը, բնութագրական են միջազգային իրավական երաշխիքներ:**

Իրավունքի միջոցով հասարակական հարաբերությունների իրավակարգավորիչ գործընթացն իրավունքի տեսության մեջ ամփոփված է «իրավական կարգավորման կառուցակարգ» (մեխանիզմ) հասկացությունում, հետևաբար կարիք կա քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքների կենսագործման և դրա երաշխիքների հիմնահարցը դիտարկել իրավական կարգավորման կառուցակարգ համակարգային հայեցակարգում:

Իրավական կարգավորման կառուցակարգի տեսությունը մշակվել է անցյալ դարի կեսերից⁷, իսկ դրա վերաբերյալ պատկերացումները զարգացվում են մինչև մեր օրերը⁸: Իրավական կարգավորման սոցիալական կառուցակարգի տարրերի ու փուլերի վերաբերյալ պատկերացումներից բավականին հետաքրքիր է Վ. Մ. Սիրիխի մոտեցումը՝ որպես առավել ամբողջական և համակարգային, որի դեպքում իրավունքի գործողության ողջ գործընթացում տեղավորված են իրավական գործունեության բոլոր ձևերը, ինչից ելնելով հենց այդ մոտեցումը կօգտագործենք քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքների կենսագործման հիմնախնդիրները իմաստավորելու համար: Վ. Մ. Սիրիխի պատկերացմամբ, իրավական կարգավորման սոցիալական համակարգի փուլեր են՝ իրավունքի ձևավորումը, իրավաստեղծագործությունը, իրավունքի իրականացումը, սոցիալ-իրավական վերահսկողությունը, և ամեն մի փուլը որպես ենթակառուցակարգ ունի իրեն բնորոշ տարրեր, իրավաբանական միջոցներ⁹:

Իրավական կարգավորման սոցիալական համակարգի (կառուցակարգի) հայեցակարգը կոնկրետացնելով քրեակատարողական իրավունքի գործողության ոլորտում, գալիս ենք այն եզրակացության, որ քրեակատարողական իրավական կարգավորման կառուցակարգը ևս ներառում է այդ իրավունքի ճյուղի նորմերի կազմավորման, իրավաստեղծագործության, իրավունքի կենսագործման (իրականացման) և սոցիալ-իրավական վերահսկողության փուլերը:

1. Քրեակատարողական իրավական կարգավորման կառուցակարգի առաջին փուլում՝ իրավունքի կազմավորման, քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքները, ներառյալ պատիժների կատարման տարբերակման և անհատականացման, անցնում են տեսագաղափարական խմորումների ու իմաստավորման գործընթաց, որի արդյունքում առաջադրվում են որպես ղեկավար և ելակետային նշանակություն ունեցող իրավական գաղափարներ: Գիտականորեն հիմնավորված նման իրավական գաղափարները կարող են լինել բազմաթիվ, սակայն դրանցից քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքի են վերածվում միայն այն ելակետային հիմնարար դրույթները, որոնք, անցնելով իրավաստեղծագործության (օրինաս-

⁷ Այդ տեսության մշակման գործում էական է Ս. Ս. Ալեքսեևի դերը (Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. М., 1966): Հետագայում մշակվեցին այդ տեսության հիմնական հասկացությունները, վեր հանվեցին դրա կառուցվածքային ու գործառնության բաղադրիչները, ինչպես նաև իրավական ազդեցության մեխանիզմ հասկացությունը (տես Теория государства и права. Под ред. С.С. Алексеева. М., Юрид. лит., 1985, էջ 307-309):

⁸ Տես Теория государства и права. Под ред. Р.А. Ромашова. СПб., Издательство Р. Асланова „Юридический центр Пресс“, 2005, էջ 380-404, Социология права. Под ред. В.М. Сырых. М., Юридический Дом „Юстицинформ“, 2001, էջ 91-100, Քրեարյան Ս. Ս., Իրավաբանական իրավահասկացողությունը և օրինականության հիմնախնդիրները: - Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2008, էջ 139:

⁹ Տես Социология права. Под ред. В.М. Сырых. М., Юридический Дом „Юстицинформ“, 2001, էջ 91-100:

տեղծագործության) փուլով, ձեռք են բերում իրավական ամրագրում:

Հասարակական հարաբերությունների կարգավորման բոլոր ոլորտներում իրավաստեղծագործության արդյունքը տվյալ ոլորտի նորմատիվ (օրենսդրական) իրավական հիմքերի ձևավորումն է ի դեմս տվյալ իրավունքի ճյուղի, իրավունքի աղբյուրների, առաջին հերթին ՔԿՕ-ում, որում ամրագրվում են իրավունքի սկզբունքները, դրանց նորմատիվ բովանդակությունը, այնուհետև այդ բովանդակությունից բխող նորմատիվ պահանջների կենսագործման իրավական կառուցակարգերը: Քրեակատարողական կարգավորման կառուցակարգում իրավաստեղծագործության փուլի հիմնական սուբյեկտը պետությունն է՝ ի դեմս իր իրավասու իրավաստեղծ մարմինների, որը պարտավոր է օրենքում ամրագրել իրավունքի սկզբունքի տեսականորեն ճշգրիտ և հիմնավորված, հստակ ու որոշակի նորմատիվ հասկացությունը, ինչը շատ կարևոր է, քանի որ քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքները ճյուղային համակարգի կազմավորման և գործողության ղեկավար ու ելակետային դրույթներն են: Այլ կերպ ասած՝ քրեական պատիժների կատարման տարբերակման և անհատականացման սկզբունքների նորմատիվ բովանդակության ամբողջական, լրիվ, համալիր, ճշգրիտ, ընդգրկուն տառացի իրավական ձևակերպումը (սահմանումը) շատ կարևոր իրավական երաշխիք է բուն այդ սկզբունքի պատշաճ ու արդյունավետ կենսագործման ապահովման համար, քանի որ իրավական կարգավորման բոլոր ճյուղային կառուցակարգերում սկզբունքները համակարգակազմող իրավական հիմնադրույթներ են: Քրեակատարողական իրավական կարգավորման նորմատիվ տարրի՝ սկզբունքի օրենքով ամրագրված բովանդակության՝ հասկացության, իրավական պահանջների բացթողումներն ու թերությունները հանգեցնելու են դրա մանրամասն կարգավորման և արդյունքում կենսագործման դեֆեկտների:

Այսպիսով, ամփոփելով կարող ենք եզրակացնել, որ քրեակատարողական իրավական կարգավորման կառուցակարգի սկզբնական, այն է նորմերի կազմավորման ու իրավաստեղծագործության փուլերում՝ քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքների կենսագործման կարևոր երաշխիքը դրա խորը գիտական ու ճշգրիտ տեսամեթոդական հիմնավորումն է, ինչը նախադրյալ է ՔԿՕ-ում այդ սկզբունքի օրենսդրական հասկացության ու նորմատիվ պահանջների պատշաճ ձևակերպումների համար: **Հետևաբար, քրեակատարողական իրավական սկզբունքի հասկացության և նորմատիվ պահանջների (օրենսդրական բնորոշման) տեսական և իրավաբանական ճշգրտությունը և որոշակիությունն այդ իսկ սկզբունքի կենսագործման կարևորագույն երաշխիքներից են:**

Հիմք ընդունելով իրավունքի աղբյուրների համակարգային ստորակարգությունը, իրավաստեղծագործության կառուցակարգում իրավունքի ձևավորման ենթափուլեր են դիտարկվում սահմանադրումը, օրինաստեղծագործությունը, ենթաօրենսդրական իրավաստեղծագործությունը¹⁰: Սահմանադրման ենթափուլում տեղի է ունենում իրավունքի ամրագրում Սահմանադրության մեջ: Օրինաստեղծագործությունը, որպես ենթափուլ, կոնկրետացնում է Սահմանադրության մեջ ամրագրված իրավունքը, իսկ ենթաօրենսդրական իրավաստեղծագործությունը, որպես գործընթաց, կոնկրետացման միջոցով (ձևով) կենսագործում է Սահմանադրությամբ և օրենքներով ամրագրված իրավունքը¹¹:

¹⁰ Տե՛ս *Դավթյան Ն. Գ.*, Իրավունքի կենսագործում, - Եր., «Հայրապետ» հրատ., 2017, էջ 69:

¹¹ «Կոնկրետացնող ակտը այն նորմատիվ ակտն է, որն ընդունվում է սկզբնական (հիմնարար) ակտի բովանդակության մանրամասնեցման համար, զարգացնում է հարաբերությունների կարգավորման հիմնական սկզբունքները, իրավունքների և պարտականությունների բովանդակությունը, մանրամասնում է իրավունքների և ազատությունների երաշխիքները, իրավունքի սուբյեկտների իրավունքների պաշտպանության կառուցակարգը» (տե՛ս Правовая система социализма. Функционирование и развитие /Отв. ред. А.М. Васильев, М., 1987, էջ 125):

Իրավաստեղծագործության միջոցով իրավունքի էության պաշտոնական-պետական ձևերում ամրագրման ընդհանուր տեսական պատկերացումները սույն գիտական հոդվածի ուսումնասիրման տեսանկյունից տեղայնացնելով քրեակատարողական իրավունքի ոլորտում, կարող ենք փաստել, որ քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքների կենսագործման գործընթացը նորմատիվ կամ իրավաստեղծ մակարդակում անցնում է սահմանադրման փուլը, այնուհետև՝ օրինաստեղծագործության կառուցակարգով: Վերջինիս ընթացքում լուծվող անհրաժեշտ խնդիրն առաջին հերթին սկզբունքի իրավական բովանդակության ամրագրումն է ՔԿՕ-ի ընդհանուր դրույթների շրջանակներում, իսկ այնուհետև՝ դրանց կենսագործման կոնկրետացումը քրեակատարողական նորմատիվ կառուցակարգերի, իրավական ինստիտուտների և այլ իրավական գործիքակազմերի միջոցով: Այդ գործընթացի արդյունքում քրեակատարողական իրավունքի կողիֆիկացված ակտի՝ օրենսգրքի սկզբունքները կունենան կենսագործման իրավական հնարավորություն, եթե դրանք երաշխավորված են սկզբունքի բովանդակությանը համապատասխանող իրավական ընթացակարգերով, ինստիտուտներով, պահանջներով, պատասխանատվության և այլ գործիքակազմային միջոցներով: Այս գործընթացը տեղի է ունենում դեռևս նորմաստեղծ մակարդակում և դրա արդյունքը համապատասխան իրավական ինստիտուտների առկայությունն է, որոնք կոչված են կյանքի կոչել, իրականություն դարձնել քրեակատարողական սկզբունքը մանրամասնող իրավական նորմերը իրավական կարգավորման կառուցակարգի հաջորդ՝ իրավունքի կենսագործման (իրականացման) փուլում՝ կատարման, պահպանման, օգտագործման ու կիրառման միջոցով:

Եզրակացություն

Այսպիսով, արված վերլուծության արդյունքում կարող ենք առաջ քաշել քրեակատարողական սկզբունքների կենսագործման հետևյալ իրավական երաշխիքը. **քրեական պատիժների կատարման տարբերակման և անհատականացման սկզբունքների կենսագործման կարևորագույն իրավական երաշխիքը համապատասխան հստակեցնող, մանրամասնող ու արդյունքում սկզբունքը կյանքի կոչելն ապահովող իրավական ինստիտուցիոնալ կառուցակարգերն են, այսինքն՝ սկզբունքի կենսագործման նորմատիվ իրավական ընթացակարգերն ու կառուցակարգերը՝ ամրագրված ՔԿՕ-ով և ոլորտի այլ նորմատիվ ակտերով:**

2. **Իրավական կարգավորման կառուցակարգի տեղեկութավորման փուլում** տեղի է ունենում, նախ, ընդունված նորմատիվ իրավական ակտի հրապարակում, տվյալ դեպքում ՔԿՕ-ի և այդ ոլորտի այլ նորմատիվ իրավական ակտերի, որը կատարվում է «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով: Սակայն, բացի պաշտոնական պարտադիր հրապարակումից տեղեկությունների տրամադրման փուլը ենթադրում է նաև սկզբունքից բխող իրավական պահանջների և կարգադրագրերի մասին բոլոր հասցեատեր սուբյեկտների տեղեկութավորումը, սկզբունքի և դրա հիմքով կառուցված կենսագործման նորմատիվ կառուցակարգերի վերաբերյալ իմացությունը, որը որոշակի դեպքերում պարտադիր է: Իրավական կարգավորման կառուցակարգի այս փուլի վերաբերյալ ընդհանուր պատկերացումներից կարող ենք բխեցնել **քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքների կենսագործման հաջորդ երաշխիքը՝ սկզբունքից բխող սուբյեկտիվ իրավունքների ու պարտականությունների սուբյեկտների տեղեկացվածությունը բուն սկզբունքի, մասնավորապես՝ պատիժների կատարման տարբերակման ու անհատականացման, և դրանից բխող իրենց իրավունքների ու պարտականությունների մասին:**

3. **Իրավական կարգավորման կառուցակարգում իրավական տեղեկութավորմանը հաջորդում են իրավունքի կենսագործման (իրականացման, կիրառման) և իրավական**

վերահսկողության փուլերը: Իրավունքի կենսագործման (իրականացման, կիրառման) գործընթացում իրավական նորմերի օգտագործման, կատարման, պահպանման և կիրառման ձևերով իրավունքը կենսագործվում է հասարակական հարաբերություններում և մարդկանց վարքագծում, դառնում իրականություն, իսկ իրավական կարգավորումը հասնում է իր սոցիալապես օգտակար նպատակներին՝ իրավական հիմքերով կարգավորված հասարակական հարաբերություններին (իրավակարգին)»¹²: Քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքների կենսագործման այս փուլի հիմնական երաշխիքը՝ քրեական պատիժների կատարման ողջ գործընթացի իրավական օրինականությունն է, իրեն բնորոշ իրավական և ոչ իրավական երաշխիքների ողջ համակցությամբ: *Այսպիսով, կարող ենք եզրակացնել, որ քրեակատարողական սկզբունքի կենսագործման առաջին իրավական երաշխիքը դրա բովանդակության և պահանջների պատշաճ օրենսդրական ամրագրումն է, երկրորդը՝ սկզբունքի կենսագործումը հստակեցնող նորմատիվ իրավական ինստիտուցիոնալ կառուցակարգերում, ապա իրավունքի իրականացման (իրավունքի նորմերի օգտագործում, կատարում, պահպանում, կիրառում) փուլում առաջ է գալիս երրորդ երաշխիքը՝ իրավական օրինականությունը՝ իրեն բնորոշ ընդհանուր և հատուկ իրավական երաշխիքներով, որոնք կոչված են ապահովելու քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքներին համահունչ ընդունված և դրա կենսագործումն ապահովող իրավունքի նորմերի իրագործումը՝ օգտագործման, կատարման, պահպանման, կիրառման ձևերով:*

Սոցիալ-իրավական կարգավորման կառուցակարգի իրավական վերահսկողության փուլի ողջ առաքելությունը քրեակատարողական սկզբունքների և դրանց կենսագործման նորմատիվ կառուցակարգի նկատմամբ վերահսկողական գործունեությունն է: Հետևաբար՝ իրավական սկզբունքների կենսագործման կարևոր իրավական երաշխիքներն իրավական վերահսկողության քրեակատարողական ճյուղային և ընդհանուր իրավական կառուցակարգերն են:

Այսպիսով՝ քրեակատարողական ոլորտում պատիժների կատարման տարբերակման և անհատականացման սկզբունքների կենսագործման խնդրի քննարկումն իրավունքի ընդհանուր տեսության մոտեցումների համատեքստում հնարավորություն է տալիս եզրակացնելու, որ այդ սկզբունքների կենսագործման իրավական երաշխիքների շրջանակում ներառվում են միջազգային իրավական երաշխիքները. սկզբունքի օրենսդրորեն ամրագրված բովանդակության իրավաբանական ճշգրտությունը և որոշակիությունը. սկզբունքի որպես ընդհանուր դրույթի կենսագործման նորմատիվ իրավական ընթացակարգերն ու կառուցակարգերը (իրավական ինստիտուտները). քրեակատարողական իրավունքի սուբյեկտների և հատկապես դատապարտյալների իրավական տեղեկացվածությունը. քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքի օրինականությանը համապատասխանող իրագործումը (օգտագործում, կատարում, պահպանում, կիրառում) իրեն բնորոշ ընդհանուր և հատուկ իրավական երաշխիքներով, սոցիալ-իրավական վերահսկողության ընդհանուր և քրեակատարողական իրավական կառուցակարգերը:

¹² Տե՛ս *Лешин В. И.*, „Реализация, применение и толкование права“ / в. кн. Теория государства и права. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. М., 2004, էջ 236-238; *Сорокина Ю. В.*, Государство и право: Философские проблемы. Курс лекций, М., ОАО „Издательский дом городец“, 2004, էջ 165; *Рассолов М. М.*, Актуальные проблемы теории государства и права: М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2011, էջ 269-270; *Лазарев В. В., Липень С. В.*, Теория государства и права: М., Спарк, 2004, էջ 361; *Протасов В. Н.*, Теория государства и права. Проблемы теории права и государства, М., 2001, էջ 201; *Марченко М. Н.*, Проблемы теории государства и права, М., 2005, էջ 682, *Ս. Վաղարշյան*, «Իրավաբանական իրավահասկացողությունը և «իրավունքի իրականացում» հասկացության հիմնախնդիրները, Իրավագիտության հարցեր, Երևան, 2006, թիվ 2-3, էջ 7-8):

Ամփոփագիր: Հոդվածը նվիրված է քրեակատարողական իրավունքի սկզբունքներից պատիժների կատարման տարբերակմանը և անհատականացմանը: Հոդվածում վերլուծվել է այս հարցի վերաբերյալ քրեակատարողական իրավունքի տեսության մեջ առկա տարբեր տեսակետներ: Ուսումնասիրելով պատժի տարբերակման և անհատականացման միջոցները՝ կարող ենք եզրակացնել, որ կարելի է բարձրացնել դրանց արդյունավետությունը ազատագրկման ձևով պատժի կատարման գործում:

Պատժի կատարման տարբերակումը և անհատականացումը բաղկացած է դատապարտյալի վրա պատժի ծավալի փոփոխումից: Ուսումնասիրելով տարբերակման և անհատականացման միջոցները՝ նշել ենք, որ դրանց արդյունավետությունը ազատագրկման պատժը կատարելիս դեռևս կատարելագործվելու կարիք ունի: Այս առումով հոդվածում ներկայացված են նաև գործող քրեական օրենսդրության մեջ փոփոխությունների անելու առաջարկներ:

Annotation. The article is devoted to the problem of understanding such a principle of penal law as differentiation and individualization of the execution of punishments. The work analyzes the theories on this issue available in the theory of penal law. By studying the means of differentiation and individualization of punishment, we can conclude that it is possible to increase their effectiveness when executing a sentence of imprisonment.

Differentiation and individualization of the execution of punishment consists in changing the volume of punitive influence on the convicted person. Having examined the means of differentiation and individualization, we argue that their effectiveness in executing a sentence of imprisonment is not at a high enough level. The article also presents proposals for amending the current criminal legislation.

Аннотация. Статья посвящена проблеме понимания такого принципа уголовно-исполнительного права, как дифференциация и индивидуализация исполнения наказаний. В работе проанализированы имеющиеся в теории уголовно-исполнительного права теории по данному вопросу. Изучая средства дифференциации и индивидуализации наказания, можно сделать вывод о возможности повышения их эффективности при исполнении наказания в виде лишения свободы.

Дифференциация и индивидуализация исполнения наказания заключаются в изменении объема карательного воздействия на осужденного. Исследовав средства дифференциации и индивидуализации, в статье утверждаем, что их эффективность при исполнении наказания в виде лишения свободы находится на недостаточно высоком уровне. Также в статье представлены предложения по внесению изменений в действующее уголовное законодательство.

Բանալի բառեր – *պատժի կատարում, տարբերակում, քրեակատարողական քաղաքականություն, անհատականացման սկզբունք, դասակարգում:*

Keywords: *execution of punishment, differentiation, penal policy, principle of individualization, classification.*

Ключевые слова: *исполнение наказания, дифференциация, уголовно-исполнительная политика, принцип индивидуализации, классификация.*

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Нерсесянц В. С., Философия права. М., Издательская группа ИНФРА.М-Норма, 1997, էջ 32-35,
2. Лазарев В. В., Действие права /Проблемы теории государства и права. /Под. ред. В. С. Нерсесянца, М., 2002, էջ 419-420,
3. Теория государства и права. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. М., Издательская группа ИНФРА . М-НОРМА, 1997, էջ 237;
4. Теория государства и права. Под ред. Р.А. Ромашова. СПб., Издательство Р. Асланова „Юридический центр Пресс“, 2005, էջ 189;

5. Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах. Под ред. М.Н. Марченко. Том 2. Теория права. М., Издательство „Зерцало“, 1998, էջ 22,
6. Чубраков С.В., Проблема принципов в уголовно-исполнительном праве: история и современность /под ред. В.А. Уткина. – Томск : Издательский Дом ТГУ, 2015. էջ 6-26,
7. Гойман В.И., Право в системе нормативного регулирования. – В кн. Общая теория права и государства. Под ред. В.В. Лазарева. М., Юристъ, 2005, էջ 134-135,
8. Скакун О.Ф., Теория государства и права (энциклопедический курс): Учебник. Харьков: Эспада, 2005, էջ 276-278;
9. Теория государства и права. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. М., Издательская группа ИНФРА. М-НОРМА, 1997, էջ 217-232;
10. Общая теория права и государства. Под ред. В.В. Лазарева. М., Юристъ, 2005, էջ 133-134;
11. Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах. Под ред. М.Н. Марченко. Том 2. Теория права. М., Издательство „Зерцало“, 1998, էջ 16:
12. Теория государства и права. Под ред. С.С. Алексеева. М., Юрид. лит., 1985, էջ 307-309):
13. Теория государства и права. Под ред. Р.А. Ромашова. СПб., Издательство Р. Асланова „Юридический центр Пресс“, 2005, էջ 380-404,
14. Социология права. Под ред. В.М. Сырых. М., Юридический Дом „Юстицинформ“, 2001, էջ 91-100,
15. Социология права. Под ред. В.М. Сырых. М., Юридический Дом „Юстицинформ“, 2001, էջ 91-100:
16. Правовая система социализма. Функционирование и развитие /Отв. ред. А.М. Васильев, М., 1987, էջ 125,
17. Леушин В.И., „Реализация, применение и толкование права“ / в. кн. Теория государства и права. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. М., 2004, էջ 236-238;
18. Сорокина Ю.В., Государство и право: Философские проблемы. Курс лекций, М., ОАО “Издательский дом городец”, 2004, էջ 165
19. Рассолов М.М., Актуальные проблемы теории государства и права: М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2011, էջ 269-270;
20. Лазарев В.В., Липень С.В., Теория государства и права: М., Спорк, 2004, էջ 361;
21. Протасов В.Н., Теория государства и права. Проблемы теории права и государства, М., 2001, էջ 201;
22. Марченко М.Н., Проблемы теории государства и права, М., 2005, էջ 682,
23. Քոչարյան Ս. Ս., Իրավաբանական իրավահասկացողությունը և օրինականության հիմնախնդիրները, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2008, էջ 139:
24. Դավթյան Ն. Գ., Իրավունքի կենսագործում, - Եր., «Հայրապետ» հրատ., 2017, էջ 69:
25. Ա. Վաղարշյան, «Իրավաբանական իրավահասկացողությունը և «իրավունքի իրականացում» հասկացության հիմնախնդիրները, Իրավագիտության հարցեր, Երևան, 2006, թիվ 2-3, էջ 7-8:

Աբրահամյան Ռ. - ԵՊՀ քրեական իրավունքի ամբիոնի դասախոս, ասպիրանտ, էլիասցե՝ rozaabrahamyan@gmail.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 21.03.2024 թ., տրվել է գրախոսության 21.03.2024 թ., երաշխավորվել է ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնի պրոֆեսոր, դեկանի տեղակալ-գրասենյակի ղեկավար Հ. Խաչիկյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 15.04.2024 թ.: